

Igen érdekesek azok a pataki feljegyzések, amelyek arról tanúskodnak, hogy Rákóczi György könyvtárának gyarapítására szerette volna megszerezni Mátyás király híres Corvin-könyvtárát is, amely Buda elfoglalása után egy ideig még a várban maradt. Az első levelet ebben az ügyben 1632. augusztus 10-én írta követének, Szalánczi Istvánnak, közölte vele, hogy Zólfikár agának hajlandó 100 aranyat adni, ha eredményesen közbenjár a szultánnál „a Budán levő sok szép régi deák könyvek” megszerzése érdekében.

Pár hónap múlva a 100 aranyon kívül még egy gyönyörű gyémántgyűrű is ígért a török agának, „csak a Budán levő könyvek ideszerzésében hasznosan munkálkodjék”. Az aga tanácsára a fejedelem a corvinák ügyében magának a szultánnak is levelet írt, s ebben többek között ekként érvelt: „Mivel a könyvek ott való tartásában semminemű haszna nem lehet hatalmasságnak, sem azok kiadattatásában kára, nagy alázatossággal esedezem, méltóztassék hatalmasságnak azokat kiadatni, hadd ne kellessék országunk fiait sok költséggel az németek között felneveltetni.”

Tehát Rákóczi György a magyar ifjúság oktatásának elősegítésére is gondolt a corvinák visszaszerzésére tett kísérletével. Később Mikó Ferenc, majd Keresztessy Pál főkövetek is eljártak a fejedelem megbízásából a török szultánnál. Egy másik levelében többek között ezt írja követének: „Ha lehet, tegyen érte, nyerhesse meg a császártól, adassa ide a könyveket ő hatalmassága, ott is csak az moly emészti őket, semmi hasznát nem vehetik.”

A szultán ötezer tallért kért a még meglévő corvinákért. Bár a fejedelem soknak találta az összeget, de még ezen az áron is megvásárolta volna. Mi volt végül is az oka, hogy a híres Bibliotheca Corvina, könyveit mégsem sikerült megszereznie, nem tudjuk, bár a pataki kollégium egykori tudós főkönyvtárosa, Harsányi István teológiai professzor sokat kutatott utána. Pedig ha a corvinák akkor Patakra kerültek volna, nem lennének ma a magyar kultúrának és könyvművészetnek ezek a felbecsülhetetlen értékű remekei szétszórva szinte az egész világon.

Rákóczi György nemcsak gyűjtötte, hanem olvasta is a könyveket, elsősorban a Bibliát. Feljegyzés tanúsítja, hogy az Ótestamentumot 13-szor, az Újtestamentumot 32-szer olvasta el. Minden reggel két-két fejezetet olvasott el belőle. A Lukács szerinti evangélium végén ez a saját kezű bejegyzés olvasható: „Az én kegyes Istenemnek kegyelmes engedelmeiből végeztem el ez könyvnek olvasását Patakon reggel 6 és 7 óra között.” Életének irányító jelmondatául a Rómabeliekhez írott levélnek ezt a mondatát választotta: „Non est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei.” Szabadon fordítva: nem a sietés, sem az akarás, hanem a könyörülő Isten dönti el dolgainkat.

Sárospatak dicsőült ura, a református kollégium mindmáig legnagyobb patrónusa, I. Rákóczi György 1593. június 8-án született Szerencsen, és 1648. október 11-én 55 éves korában halt meg Gyulafehérváron, s ott is temették el.

Hegyi József

Csíkszéki pogánydúlások a XVII. században

Erdély fejedelme II. Rákóczi György 1657-ben hadjáratot indított a lengyel trón megszerzéséért. Félévvel később a fejedelem szövetségesei; a kozákok és a svédek kivonultak a lengyel földről. Az erdélyi hadak helyzete, amelyeket moldvai és havasalföldi segédcapatok is elkísérték (Gheorghhe Stefan, illetve Constantin Serban idején), csakhamar kritikussá, sőt tragikussá vált. Az egész hadsereg, amelyben már csupán

5000 főnyi harc képes katona maradt, a tatárok fogságába esett. Ilyen katasztrófa Mo-hács óta aligha ért magyar hadsereget.

II. Rákóczi György céljai, köztük a független magyar királyság helyreállítása, nem álltak arányban Erdély akkori erejével, lehetőségeivel. Kalandorpolitikája a fejedelemség pusztulását, összeomlását idézte elő. Ő, felelőtlenül, továbbra is ragaszkodott a hatalomhoz. Emiatt a török nagyvezír 1658-tól a megtorló hadjáratok sorát indította Erdély, a török fennhatóságát semmibevevő ország ellen. Az életnek az a biztonsága, amit Bethlen Gábor uralomra jutásától, 1613-tól kezdve létrehoztak, 1658-tól mind semmivé lett. A nagyvezírtől fejedelemmé tett Barcsai Ákos (1658-1660) követői és II. Rákóczi György hívei között polgárháború kezdődött.¹

Ha csak egy pillantást vetünk a jelenkorban kiadott jelentős történelmi traktátusokra az a furcsa meglepetés ér, hogy ezekből teljességgel hiányoznak a XVII. század második felében Csíkra zúduló török-tatár támadások okozta vérvesztésre való utalások. Három művet sorolok fel: az *Istoria Romëniei* III. kötetét a Magyarország története című sokkötetes, valamint a nevezetes Erdély története című 3 kötetes munkát említem.² A helyi történeti kútfők, kisebb-rövidebb írásos emlékek igen számosak, de távol állunk attól, hogy ezekből a forrásokból merítve megközelítőleg teljes képet alakíthatnánk ki Csíknak a romlásáról, a pogánydúlások okozta veszteségeiről.

Elősoroljuk, amennyire lehet időrend szerint a legfontosabbakat:

Ferenczi György gyergyószentmiklósi plébános Regesztruma (krónikájára).³

Kájoni János csíksomlyói tudós szerzetesnek a *Liber Niger* (Fekete könyv) című munkája, a régi somlyói orgonában megőrzött felirata, valamint Herbárium tartalmaz a témakörből értékes adatokat.⁴

A Csíkszeredai Állami Levéltárban megőrzött XVII-XVIII. századi protokollumok, peres iratok.⁵

A Csíki Székely Múzeum régi könyvgyűjteményében őrzött Vízitációs jegyzőkönyv 1669-70-es bejegyzései igen értékes adatok forrása, s az ugyanott őrzött Kászonszéli protokollum a XVII. század második feléből. Ez is néhány megjegyzést tartalmaz a fenti témakörből.⁶

A kozmási Domus Historia Lakatos István plébános krónikájával.⁷

Cserei Mihály történétíró ismert, de nem közismert munkája az Erdély históriája.⁸

A csíkszentgyörgyi római katolikus parókia anyakönyvének, a jenőfalvi falujegyzőkönyvnek néhány bejegyzése.⁹

De említsük meg a csomafalvi anyakönyvet, sőt a Csíki Lapokat a csíkszentsimoni

¹ Erdély története II. Bp. 1986. 716-726., 784-790. old

² Erdély története I-III. Bp. 1986. *Istoria Rominiei* III. Bucuresti 1964.; Magyarország története 1526-1686. 2.k. (Második kiadás) 3/2. Bp. 1987.; Magyarország története 1686-1790. 2.k. (Második kiadás) 4/2. Bp. 1989.

³ *Ferenczi György*: Regestrum. In: *Veszely Károly*: Egyháztörténeti adatok. Kolozsvár, 1860.

⁴ *Kájoni János*: Fekete könyv. Szeged, 1991.; Uő: A régi orgona felirata (Csíki Székely Múzeum); Uő: Herbárium (Ferencs Kolostor könyvtára).

⁵ Csíkszeredai Állami Levéltár – Csíkszék iratai: F 27/16 – 22 (1657-1699) szám.; Felcsíkszék iratai: F 28/1. (1699-1724) szám.; Alcsíkszék iratai: F 29/1-2. sz. iratcsomók.

⁶ Csíki Székely Múzeum 10-es számú kéziratos protokolluma, 153-154. old.; Vízitációs jegyzőkönyv (1669-1714). Ltsz. 6256. 1-111., 163. old.; Kászoni protokollum, XVII. szd. második fele. – *Liber seminarii*: 4129. számú kéziratos könyv, 1043. old. – Jenőfalvi falujegyzőkönyv. Ltsz.: 6314. sz. 46., 50-51. old.

⁷ *Lakatos István*: Csíkszék Domus Historia

⁸ *Cserei Mihály*: Erdély históriája. Bp. 1983.

⁹ Csíkszentgyörgyi Anyakönyv. F: 47/111 sz., 129., 182., 204. old.

Endes család levéltárát is, amelyekben a török-tatár dúlásokat felidéző adatokra buk-
kantunk.¹⁰

Ferenci György gyergyószentmiklósi plébános regesztrumából idézünk: „Ugyan augusztusban Taplocát elégették Gyergyóban a moldvai oláhok. Item die 6 kijövének az oláhok Moldvából. Gyergyóba többen három ezemél, egy kapitánalja kozák is, Ditrót meggyújtoták és az gyergyaiak eleikbe állának kevesen, talán harmadfél százan Szárhegyen alól, Gábor Deák előttök járó, és az Jézus kiáltásba eljőve az angyal és úgy megrettenté az moldvai nagyhadat, hogy az oláhokban tizenhét fül száz maradott ide, de a gyergyaiakban csak tizenöt esett el, és zászlót is 24(et) nyertek el az moldvaiakról. Szárhegyen alól egy halomba többet raktak ötödfél száznál, a többit az farkasok s hollók ötétek meg, ezek is 1658. esztendőben lőnek szeptemberben.”

Ebből a rövid, de nem egészen pontos leírásból az derül ki, hogy egy kisebb moldvai alakulat, (valószínű az új vajda, a Gheorghe Ștefan felváltó Gheorghe Ghica parancsára), amelyekben kozákok, és talán tatárok is voltak, Pintye (Pintea) kapitány vezényletével fel-dúlták Toplicát, majd Ditrót. A gyergyóiak Gábor Deák vezetésével szembeszálltak velük és Szárhegy határában legyőzték őket. Valószínű a gyergyóiaknak sikerült törbe csalniok őket, ezért arattak ilyen fölényes győzelmet. Az eseményekre Szárhegyen a Tatárdomb emléket, ahová az elesett idegeneket temették.¹¹

II. Rákóczi György, valamint Barcsai Ákos halálát (1660) követően Kemény János (1661-1662) II. Rákóczi György politikáját folytatta. Petki István, Csíkszék főkapitánya, Lázár István a szék főkirálybírája az új fejedelem híve, támogatója. Ugyanakkor elle-nezték Apafi Mihálynak a török által fejedelemmé történt kinevezését. Amikor úgyszólván egész Erdély behódolt Ali temesvári pasának, ők akkor is kitartottak törökellenes politikájuk mellett. Bízta a Csíkot övező hegyek, völgyek, erdők védelmében, a „tudós (táltos) emberek” jóslatában. Várták Kemény János hadait. Petkiék csak a józan ész t hagyták ki a számításaikból.¹²

A csíkiak Petki István vezetésével 1661 őszén a Tolvajos környékén lévő Nagyerdőn ledöntött fatörzsekből erősséget építettek ki. Ezt sáncokkal, árkokkal erősítették meg. „Minden oldalon hadi ördögséggel és fúrfanggal felszerelt, és háló formán bekerített tábor volt ez.” A tábor leírásához Evlia Cselebi török utazót, történetírót hívtuk segítségül, aki maga is részt vett a Csík elleni büntető hadjáratban.

Tolvajoson küzdött a csíki gyalogság zöme. Néhány ágyújuk is volt. A lovasság, amely talán a tartalék erőt alkotta, a Székelyudvarhelyről Csíkszeredába jövő út mellett az erdő szélén foglalt állást. Valahol a közelben, a Nyírhát (vagy Nyíres) nevű helyen állott a csíki parancsnokság, Petkiék tábora. A Nagyerdőn (a Tolvajoson) lévő tábor Izmael budai pasa parancsára, az egri török lovasság délről, a tatár lovasság északról került meg, rajtaütött a csíki lovascsapatokon és főtáboron.

Kezetben a csíki lovasság szembeszállt az előtűnő pogány hadakkal, de a törökök egyre nyilvánvalóbbá váló nyomasztó fölénye hamarosan menekülésre kényszerítette őket. A kortárs Köpeczi János levelében, Bethlen Jánossal és Evlia Cselebibel egyezően, azt írja, hogy mindenki menekült amerre tudott. Így Csík sorsa hamar eldőlt, mert

¹⁰ Csomafalvi Anyakönyv: F: 47/125/1742/90. – Csíkszeredai Állami Levéltár: Csíkszék Iratai: F: 27/XVI-XX./39/1767. A szentmihályi Kósa Pétert és feleségét, Bucskor Annát 1694-ben vagy utána „az öreg Bocskor János 375 tallérral váltotta ki a rabságból”. – A csíkszentsimoni Endes család levéltára. Kolozsvár. 1910.

¹¹ *Losteiner Leonárd*: Cronologia topographico-chorographica... 449. old. *Orbán Balázs*: A székelyföld leírása. II.k. Bp. 1869. 115-116. old. *Veszely Károly*: Erdélyi egyháztörténeti adatok. Kolozsvár, 1860. 147. old.

¹² *Bethlen János*: Erdély története. 1629-1673. Bp. 1993. 103-106. old. – *Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó-, Kászonszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp. 1938. 116-122. old. – *Evlia Cselebi*: Magyarországi utazásai. Bp. 1904., 122-128. old.

senki sem vette észre idejében a 10-20 000 fős tatár-török lovasság átkaroló hadmozdulatait. Csík „3-4 óra alatt füstöt vetett”.¹³

A betörés 1661. október 21-én, Szent Orsolya ünnepén, pénteki napon történt Kájoni János feljegyzéseiből, és más korabeli írásokból tudjuk ezt. Aicsíki peres jegyzőkönyvek (protokollumok) adatokkal szolgálnak a pusztításról. Bánfalván, „pénteken estve a Füstösök szekerét a tatárok felverék, másodsor szombatra virradólag...” írja az egyik peres irat. Gergely Páléknak (és még sok másnak is) ugyanott Bánkfalván „mindenek elégett”. Menaságon „elveszének Pál Bálintnéék” mondja egy tanú.

Az említett írásokból kiderült, hogy a bánkfalviak, szentgyörgyiek, szentmártoniak és kotományiak egy része (talán nagyobb része) a Katorga Váné és Csinód erdejében rejtőzött el a török-tatár veszély elől. Különbön a szentsimoniak is az erdőbe futottak.

Nagy számban menekültek a somlyói ferences kolostorba is. Vesztükre. Legtöbbjük pogány kézre került, másokat megöltek. A szerzetesek közül négyen estek áldozatul a pogánynak, négyet elfogtak, de ők később szerencsésen kiszabadultak. A templomokat, a falvakat a török-tatár hadak felgyújtották.

A török had megostromolta a Mikó-várat. A várbeliek 4 ágyúval rendelkeztek. Evlia Cselebi szerint „a vár és a város elpusztult, a győzelmes harcosok vígan voltak”. Ami még megmaradt a Mikó-várban azt Józsa Mihály hordta el: a várkaputól a cserefákat, egy „üstös hurdót szurokkal”, egy vendélyt (nagy faedényt), nagy kart (gabonatarató láda lehetett), a várbeli tömlőc vasrostályát, egyéb vasakat, üvegablakokat („évegablakokat”), 100 szál deszkát, sajtókat, „ónos ajtószarkokat”, padokat, és „sok más egyet-másokat”. Józsa Mihály így indokolta tettét: „elhozám, mert más is elvitte volna”.¹⁴

A Péter Veres Lajos kézírataiból merítő Losteiner Leonárd a Csíkből elhajtott foglyok számát több mint 10000-re teszi. A korabeli források és későbbi írások egybehangzó véleménye szerint a harcoló férfiak csoportját érte a legkisebb veszteség. Az erdő őket elrejtette. Az otthon maradtak közül leginkább az asszonyok és a gyermekek kerültek pogány kézre. Kőpeczi János írja, hogy a pogány „otthon lepte meg a sok lelket.”¹⁵

A csíkszentkirályi Táncozó György tanúvallomásában mondja: „tudom azt, hogy mikor Fogarastól az Pogányság alá megyen vala Szeben felé, akkor jó egészségben vala Csiszer Márton leánya János Bálintné, aki felől az kérdés vagyon, látám, hogy az kicsin gyermeke is az öliben vala, s úgy megyen vala.”

A dánfalvi Czako János „rabságra esett nehézkes (állapotos) feleségének életéről” semmi hír. A rabok sokszor üzentek, néha levelet írtak, vagy íratlak. Kiváltásukat sürgették: A csíkszentgyörgyi Koncsag Pálné, Kencse Margit Lippáról írt, (íratott) levelet: „Szabó György bátyám uram... mégis kérem kegyelmedet, ne hagyjon! Isten oltalmazza kegyelmedet ilyen rabságtól!”¹⁶ A csíki egyház Vizitációs könyve 1669-1670-ben 374 rabságra jutott, vagy a „nagy diszturbiumban” (zűrzavarban) eltűnt emberről tud. Közülük 250 asszony.

¹³ *Benedek Fiedel*: Tatárbetörés Csíkba 1661-ben. Kolozsvár. 1945. 60-66. old. – *Bethlen János*: I.m. 103-106. old. – *Evlia Cselebi*: I.m. 122-128. old. 133-134. old.

¹⁴ *Benedek Fiedel*: I.m. 66-75. old. *Bethlen János*: I.m. 103-106. old. – *Evlia Cselebi*: I.m. 127-128. old. – *Kájoni János*: Liber niger. 67. old.; *Uő*: Fekete könyv. Szeged, 1991. 118. old. – *Uő*: Régi orgona felirata. 1664. – Csíkszeredai Állami Levéltár. Csíkszék iratai. F: 27/17-20. sz. iratcsomók. (protokollumok) – Aicsíkszék iratai. 29/1-2. sz. iratcsomók. (protokollumok).

¹⁵ *Benedek Fiedel*: I.m. 68., 67-72., 76-81. old. – *Bethlen János*: I.m. 103-106. old. – *Evlia Cselebi*: I.m. 127. old. – *Kájoni János*: Fekete könyv, Szeged, 1991. 57-58., 118. old. – *Losteiner Leonárd*: I.m. 467. old.

¹⁶ Csíkszeredai Állami Levéltár Csíkszéki protokollumok 27/III/16-20. sz. iratcsomók. Csíkszéki egyházi Vizitációs jegyzőkönyv, 1667-1714. Ltsz. 6256. 1-111. old. (Csíki Székely Múzeum). – Székely Oklevéltár. VI. Kolozsvár, 1897. 286. old.

Az egyházi törvényszék újabb házasságuk kapcsán felülvizsgálta azoknak a helyzetét, akiknek első házastársuk 1661 őszén rabságra jutott, vagy eltűnt.¹⁷

Mintegy 400 rabságra jutott, eltűnt emberről tudunk, de ez csak igen kis hányada a valós veszteségnek.

1665-ben, miután Petki Istvánt és Lázár Istvánt visszahelyezték előbbi funkciójukba, a bánkfalvi Benedek Márton, a csíkszentgyörgyi Kelemen Jánost, s szentsimoni Csató Pétert perbe fogták, mert azt hangoztatták (és ez volt az igazság), hogy a két főtiszt miatt „veszett el Csík”. Ők nem álltak volna szembe, hanem, ahogyan Kelemen János mondta: „mű be hódoltunk volna”. A szentkirályi Ferenc János szerint: az ő gyermekei is „az Úr (Petki István) miatt estek rabságra. – Ha félreállították volna a cselédet (a gyermeknépet) nem veszték volna olyan igen.”¹⁸

Nem készítették elő körültekintően Csík védelmét, nem számoltak minden eshetőséggel, és ez tömegtragédiához vezetett.

Az utolsó, 1694-es tatárbetörésről a kortárs Lakatos István kozmási plébános, Cserei Mihály, később Losteiner Leonárd írtak. Számos csiki peres irat anyakönyv tartalmaz az eseményre vonatkozó adatokat. Később foglalkozott az utolsó csiki tatárbetöréssel Benkő József, Benkő Károly és Orbán Balázs, ebben a században pedig Endes Miklós.

A csiki előljárók (bizonyára 1693-ban): Sándor János alkapitány, László Tamás Deák Alcsík királybírája és Csató János felcsiki királybíró meggyőzték Apor Istvánt és Friederich Veterani császári tábornokot, hogy a négy századnyi német katonát Csíkból vonják ki. A szék védelmét a csikiakra bízta. 1694 telén szokatlanul nagy hó esett. Az alkapitány ebből azt a téves következtetést vonta le, hogy a tatárok nem tömek be Csíkba. Gyimesben a Rákóczi-várnál hópénz ellenében szolgálatot teljesítőket, az alkapitány felmentette a szolgálat alól. Cserei Mihály szerint csak a nyomorú, sánta, nincstelen emberek, akik nem tudtak fizetni, kényszerültek arra, hogy a gyimesi strázsára menjenek.

A tatár betörés előestéjén beérkezett a havasról, Sándor János román pásztor. Értesítette gazdáját a tatárok közeledtéről, de ő nem hitt neki, hazugságnak vélte az állítást, s pásztorát visszakergette a havasba. A tatárok előhada, Lakatos István szerint 350 főből álló alakulat, február 13-án tört be és hét falut, és pedig Szentmihályt, Szépvízt, Szentmiklóst, Borzsovát, Göröcsfalvát, Vacsárcsit és Delnét feldúlta, felégette és kifosztotta. Az embereket, ha elérhették, rabságra hajtottak, vagy levágták. Ekkor semmisült meg Csíkszentmihály Cibrefalva nevű tizeze. Csíkszentmihályon, az 1000 főt meghaladó községben a betűtés után – szó szerint értendő –, hogy hímondó is alig maradt. Ez kora hajnaltól délig zajlott le. Ekkor a rabló hadak megrakodva elvonultak.

Sándor János riadót, gyülekezőt rendelt el. Gyergyóból is érkeztek férfiak. Valahol Szentmihály és Szépvíz térségében táboroztak. De 24 óránál tovább nem maradtak hadi készültséggel, a nagy hidegre hivatkozva szétoszlottak. Február 15-én, Cserei Mihály írja ezt, közel 12000 tatár tört be újból Csíkba. Lakatos István csupán annyit említ, hogy a tatárok most jóval többen voltak, mint előző alkalommal. „Széltiben fogták Csíkot” írja Cserei, és „reggeltől estig rabolták, dúlták”. Ez alkalommal az egész Felcsík áldozatul esett a tatár betörésnek.

Tudunk róla, hogy több helyen is szembeszegültek a rabló hadakkal. Karcfalván Boros Gergely és Gergely Imre „egy társaságban lévén, oltalmazták a tatároktól magukat.” Így szereztek egy tatár lovat is. Hasonló eset történt Csíkrákoson is. Itt a pogányok levágták Dániel Péter Deákot, a rákosi tanítót, feleségét, Benkő Annát pedig, sok más emberrel együtt elhajtották. Egy későbbi forrás szerint talán a papot is.

A kortárs Cserei Mihály írja, hogy Szentmihályon egy lány szembeszállt a tatárokkal, akik a szüleit akarták megkötni, elhajtani. Kardot ragadott, de az egyenlőtlen harc-

¹⁷ Csíkszéki Egyházi Vízitációs Jegyzőkönyv. 1669-1714. I. sz. 6256. 1-111. old.

¹⁸ Székely Oklevéltár VI.k. Kv. 1897. 291-294. old.

ban a pogányok legyőzték és megölték a bátor leányt. Csomortánban is megfutamítottak egy kisebb rabló tatár csoportot.

Csiksomlyón Nizet Ferenc belga eredetű szerzetes csatarendbe állította a diákságot, a többi összegyűlt embert. A tatárok látván készülődésüket elkerülték az összecsapást. Ellenben Taploca határában egy kisebb ütközetre került sor. Itt sebesült meg a csikszentgyörgyi Szebeni István, aki rövidesen meg is halt.

Hosszúaszó völgyében is egy kisebb ütközet zajlott le. Megsebesült egy tatár nyíltól halálosan a csikszentgyörgyi Tompos István és a hagyomány szerint itt esett el Xantusz Keresztes is. Emlékére épült a Xantusz-kápolna Hosszúaszón.

Csikszentkirályon félreverték a harangokat. A férfiak felfegyverkeztek. Lestyán Miklós vezette őket, az összecsapásban elesett a tatárvezérnek a fia és még több tatár. A pogányok által elhurcolt emberek számát nem ismerjük pontosan. Számukat Cserei Mihály egypár ezerre, Lakatos István viszont mintegy 7000-re becsüli.

A betörés miatt Cserei Mihály Constantin Duca moldvai vajdát is hibáztatja. Ugyanis nem értesítette a csikiakat a készülődő tatárbetörésről. Cserei egyben magyarázatát adja Duca vajda magatartásának. A legfőbb vétkes Sándor János alkapitány (Cserei Mihály is így véli), aki elhanyagolta teendőinek az ellátását. Felelőtlenül viseltetett Csík sorsa iránt. Lakatos István krónikájának utolsó mondata is, véleményem szerint a csíki vezetőket, leginkább pedig Sándor János alkapitányt hibáztathatja, amikor azt mondja, hogy „így veszett el a székelység 12 törzseiből egy, minden ellenállás nélkül”.

A rabok közül sokan tértek haza, akiket a rokonok, az erdélyiek kiváltottak. A többség bizonyára nem jöhetett haza soha. A szegényebb rendű emberekkel, a jobbágyokkal nem törődött senki, őket nem váltotta ki senki. Csak ha elszöktek, úgy szabadultak meg és tértek haza.

A rabságba esettek közül számosan megfagytak, betegségben meghaltak. Apor Ilnát, Cserei Mihály nagyanyját, amikor tatár földön meghalt, kihúzták a mezőre, el sem temették.¹⁹

Erdély a XVII. század végén két nagyhatalom: a gyengülő, hanyatló Török Birodalom és a megerősödő, terjeszkedő Habsburg Birodalom között vergődött. Fajáromból vasjáromba került, a török igát a német váltotta fel. Ezt a Lipót-féle diploma (1691), később pedig a karlócai béke szentesítette.²⁰ 100 évvel később a csikszentmihályi Sándor familia képviselője a betörés okát a bosszúállásban jelölte meg.²¹ Ez pedig a Török Porta parancsára és jóváhagyásával történhetett. A török ily módon Felcsíkon állt bosszút Erdély elvesztéséért.

Szőcs János

¹⁹ *Cserei Mihály*: Erdélyi históriája. Bp. 1983. 252-257. old. – *Endes Miklós*: I.m. 162-167. old. – *Lakatos István*: Csikkozsmási Domus História 61. old. – Lásd. Székely Oklevéltár. VI. Kv. 1897. 444-449. old. Lakatos szerint Szépvíztől csak örményt 120-at hajtottak el. – *Losteiner Leonárd*: I.m. 543-550. old. – *Orbán Balázs*: A Székelyföld leírása II.k. Pest, 1869. 32-33. old, 38. old. 73-74. old. – Csikszeredai Állami Levéltár. Felcsíkszék peres iratai. F: 28/1, 9, 11., 16., 17-24., 26., 31-32., 37., 46., 70-74., 84-85., 90., 94., 106-108., 118., 140., 206., 207. old. – Alcsíkszék peres iratai. 29/1/20-21, 29, 37. 233., 266. old. 29/2/7. old. – A Székely Oklevéltár VII. kötetében tanúkihallgatást közölnek: „... tudja kgtek, ha (dánfalvi) Lukács Péter vött volna tatárt a felesége váltságában?” – A 2. tanú: a dánfalvi János Péter özvegye, Anna asszony: mondja, hogy (Lukács Péterné) „reménkedett... (rimánkodott) hogy a nagy Isten kedvéért őtöt váltsta meg Lukács Péter.” 1702. 95. old. – 1724 körül, 30 év múltán a szentmihályi Ferencz Fülöp és Bányai Mihály Tatárországba mentek, hogy 50 tallérral kiváltsák Lukács Péternét, de „ki nem akart jöni, ki nem hozhatták” Ha igaz ez?

²⁰ Erdély története. II.k. Bp. 1986. 877-897. old.

²¹ *Szádeczky Lajos*: A csíki székely Krónika. Bp. 1905. 216. old. – Sándor Zsigmond írta a Sándor – Apor perrel kapcsolatban 1804-ben.